

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті охарактеризовано пізнавальну активність як ціннісне та складне утворення особистості школяра, яке інтенсивно формується у шкільні роки.

Сьогодні з-поміж важливих завдань, що постають перед системою освіти, особливої актуальності набуває проблема розумового виховання молодшого школяра. Одним із центральних питань розумового виховання є розвиток пізнавальної активності.

Навчання – основна форма розвитку пізнавальної активності. З одного боку, під час навчального процесу учні здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, і з другого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо використовувати не лише запас знань, а й шукати нове, задовольняти свої потреби в пізнанні.

Велике значення для розвитку пізнавальної активності має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви. Саме ці процеси, за даними психологів, – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей учнів.

З метою розвитку пізнавальної активності учнів необхідно:

- на кожному уроці застосовувати пізнавальні завдання;
- загалом пізнавальні вміння формувати в чіткій послідовності та системі, починаючи з найпростішого. Цю роботу проводити не епізодично, а на кожному уроці;
- кожне вміння формувати поетапно. Це означає: створення мотиваційної готовності учнів до виконання певного виду діяльності, засвоєння зразка дій, первинне застосування вмінь виконувати тренувальні вправи;
- розвивати прийоми розумової діяльності (аналіз, порівняння, абстрагування, узагальнення), які лежать в основі пізнавальних умінь.

В умовах демократизації та національного відродження система освіти повинна забезпечити якісно новий рівень загальноосвітньої, професійної підготовки. Уже в початкових класах змінюються пріоритети цілей навчання: на перший план висувається його пізнавальна функція, культ активності, самостійності, нестандартності думки, який забезпечує розвиток інтелекту дитини. Головне завдання вчителя – домогтися того, щоб кожен урок сприяв розвитку пізнавальних інтересів дітей.

Зацікавленість є ефективним засобом успішного навчання, необхідною умовою досягнення позитивних наслідків. Лише

* © Сапунова Л.А.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

коли дитина зацікавиться матеріалом, у неї виникне бажання дізнатися про нього більше. Ефективне навчання неможливе без пошуків шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів, адже діти повинні не тільки засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв'язок між поняттями, міркувати. А добитися цього можна лише засобами, що активізують пізнавальну діяльність. До них належать: дидактичні ігри, ігрові ситуації, мовні цікавинки, завдання творчого характеру, нестандартні завдання.

Розвитку пізнавальної активності в початкових класах має приділятися особлива увага ще й тому, що саме в цих класах формуються основні інтелектуальні вміння.

Умовами формування пізнавальних інтересів молодшого школяра є:

- а) розуміння дитиною змісту і значення матеріалу;
- б) новизна у змісті навчання;
- в) використання оптимальної системи тренувальних, творчих, пізнавальних та інших завдань;
- г) практична спрямованість матеріалу;
- д) самостійність дітей у їхній діяльності;
- е) висока ефективність кожного уроку;
- є) глибоке знання вчителем предмета, інтерес до нього, уміння зацікавити ним дітей.

Мова – джерело пізнання світу. Сформувати духовно багату, соціально активну особистість можна тільки в тому разі, якщо вона оволодіє мовою як засобом спілкування, пізнання, самовираження, самоствердження в колективі.

Якщо на уроках української мови систематично використовувати спеціально організовані вправи і завдання та методично їх обґрунтовувати при вивченні граматичного матеріалу, то розвиток пізнавальної активності молодшого школяра значно зросте.

Сучасне розвивальне навчання – це модель, покликана вдосконалювати розумові процеси учня з урахуванням можливостей кожної дитини. Це навчання, головною ознакою якого є принцип симфонізму, а не уніфікації. Навчально-виховний процес у сучасній школі більше не може вкладатися у схему «вчитель – учить, а учень – вчиться». Для успішного існування освітнього поля важливо формувати пізнавальну самостійність дитини, створити умови, за яких інтелектуальна пасивність учнів стане неможливою.

Ефективність розвивального навчання проявляється перш за все в активізації навчальної діяльності школярів.

Активізація навчальної діяльності учнів виражається головним чином в тому, що головними в роботі із засвоєння нових знань стають творча переробка у свідомості учнів отриманої інформації й вирішення поставлених перед ними пізнавальних

завдань.

Тісний зв'язок теорії і практики в навчанні дозріває в умовах активізації пізнавальної діяльності. Закріплення, збагачення й систематизація знань здійснюється в процесі їх підсвідомого застосування. Багаторазові переходи від теорії до практики і навпаки є однією з вимог успішного засвоєння знань, умовами, у яких учні не тільки продуктивно й раціонально оволодіють знаннями, усвідомлять їх, набудуть необхідних навичок і вмінь застосувати їх у нових ситуаціях, а й розвинуть свої здібності, зреалізують свій творчий потенціал, закладуть основи поступового переходу до самостійного навчання й регулювання своєї розумової діяльності.

Пізнавальна активність дитини зумовлюється однією з провідних закономірностей психічного розвитку дитини – індивідуальністю. Найважливішу роль у навчанні відіграє правильно організований процес. Якщо він відповідає особливостям психічної діяльності кожного учня, тоді створюються сприятливі умови для успішного сприймання й засвоєння матеріалу. Індивідуального підходу потребують усі діти. Не можна орієнтуватися на якогось середнього учня і через це обмежувати пізнавальну діяльність школяра, який має порівняно низький ступінь логічного мислення.

Індивідуалізація навчання має задовольнити дві основні вимоги: запобігання відставанню слабо встигаючих і забезпечення розвитку інтересів, нахилів, здібностей усіх учнів відповідно до їхніх якостей, особливостей психіки.

Насамперед потрібно індивідуалізувати пізнавальну діяльність школярів на уроці, виконання домашніх завдань та позакласної роботи. Найлегше це робити під час закріплення навчального матеріалу і його практичного застосування; важче – коли діти опановують нові знання.

Правильно організована робота, увага до кожної дитини сприятимуть тому, що розумові сили її розвиватимуться безупинно, а сама вона відчує себе сильною, здібною, цікавою для вчителя й однокласників. Забезпечити умови, щоб учень був суб'єктом навчальної діяльності, зобов'язаний кожний учитель.

Передумови цього такі:

- треба створити належні умови, щоб кожний школяр зробив стільки кроків, скільки може: не можна всіх навчити однаково;
- від полювання за помилками перейти до їх профілактики;
- створити комфортні умови для кожної дитини (вчитися без страху, охоче, із задоволенням);
- виходити на режим вільної поведінки, і таким чином, формувати й вільну особистість.

На думку Л.М. Толстого, знання тільки тоді знання, коли

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

набуті зусиллями думки, а не пам'яті. В умовах перебудови школи для вчителя важливо зробити навчальний процес творчим, осмисленим, активізувати всю пізнавальну діяльність школяра.

У навчальному процесі вчитель постає, насамперед, як організатор і керівник пізнавальної діяльності дітей. Він створює умови, за яких школярі можуть найбільш раціонально і продуктивно розвивати пізнавальні процеси. Урок є основною ланкою процесу формування пізнавальної активності молодших школярів. На ньому з окремих «цеглинок» складаються не лише знання, а й почуття, переживання, уміння міркувати, логічно мислити, уявляти, уважно слухати. Основна умова розвитку пізнавальної активності – щоб на кожному уроці якомога частіше лунало «чому?».

Розвиток пізнавальних процесів допомагає створювати сприятливі умови для індивідуального зростання дитини на основі свободи її духовного вибору. А саме:

- активізують пізнавальну діяльність;
- розкривають дитину як особистість;
- дисциплінують мислення;
- навчають правильності думки;
- дають можливість виявлятися психічним процесам та визначати їх рівень та якість;

– навчають умінням об'єктивно оцінювати себе, будувати стосунки з іншими, жити за певними правилами.

Формування пізнавальної активності, самостійності школярів різного віку сприяють їх всебічному розвитку в будь-якій діяльності, благополучному положенню в колективі.

Особливо важливим для навчальної діяльності являється пізнавальний інтерес. Ні фізична праця, ні навчальна діяльність не досягнуть своїх високих рівнів розвитку без особистого ставлення до діяльності. Інтерес – важливий поштовх до будь-якої діяльності, його можна вважати початковою формою суб'єктивних проявів, оскільки він виражає вибірковий характер ставлення і до діяльності, і до предметів, і до явищ навколишньої дійсності.

Інтерес у навчально-пізнавальній діяльності – рушійна сила навчання і учіння. Байдужий учитель не здатен підняти своїх учнів на активне, творче досягнення поставлених перед ними навчальних цілей. Байдужий учень схожий на робота, механізм заучування, обділений людськими якостями. Усі питання навчання стикаються з інтересом. Не існує такої проблеми в навчально-пізнавальній діяльності, яку б можна було успішно розв'язати без опори на інтерес, і тоді, коли він виступає як засіб, що спирається на привабливі сторони вивченого явища, і тоді, коли він виступає у вигляді внутрішнього мотиву даної діяльності або даного навчального дійства, що суттєво виражено

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

у ставленні школяра до навчальної діяльності. І, звичайно, тоді, коли інтерес представляє собою вже достатньо стійке особистісне утворення школяра, яке підкріплює його діяльну активність, сприяє розвитку його самостійного навчання.

Не є випадковим і те, що проблема інтересу у навчанні пройшла через століття і утвердилась як важливий фактор не тільки плідного навчання, а й всебічного розвитку учнів.

У сучасній дидактиці та педагогіці накопичено значний фонд досліджень в галузі формування пізнавальної активності молодших школярів. За останні роки звернення теорії навчання до діяльності, а також до особистості учня відкриває значні перспективи для розвитку цієї проблеми в теорії і практиці навчання:

- виявляються доповнення різних видів діяльності, для того, щоб розкривати та приводити в дію потенціал учнів, викликати інтерес до знань, життя залежно від потреб кожного. Тут багато невикористаних практикою резервів як у співвідношенні різних видів діяльності з пізнанням, так і в їх взаємодії;

- виявляється вплив взаємозв'язку обов'язкового навчання та вільної позакласної діяльності;

- особлива увага звертається на взаємозв'язок діяльності вчителя й учнів з метою формування й розвитку міжсуб'єктних відносин, які сприяють становленню суб'єктивної позиції школярів та збагачують діяльність учителя.

Імперативність вимоги учителя («читай», «розв'язуй», «вивчай») категоричність його судження без залучення учнів до активного обговорення складних питань, без стимулювання їх роздумів та оцінок не сприяють формуванню пізнавальної допитливості, самостійності у навчанні, пізнавального інтересу.

Активну пізнавальну діяльність учнів у процесі навчання можна забезпечити, створивши відповідні зовнішні і внутрішні умови. До зовнішніх умов належить організація уроку, його зміст, методи роботи вчителя тощо.

Створення внутрішніх умов пов'язане, насамперед, з формуванням навчальних мотивів, самостійності, виробленням і використанням способів спостереження тощо.

Розвиток пізнавальних процесів є необхідним для сприйняття краси і витонченості суджень, чіткого, вичерпного, лаконічного висловлення думок; для формування вмінь абстрагувати, зосереджуватися на структурі своєї думки, для розвитку інтуїції.

Для дітей школа є часом зростання, відкриттів, гри, усвідомлення себе, своїх можливостей. Розвиток пізнавальної активності дітей допомагає розширити межі контактування зі світом, стати більш сильними, впевненими, мудрими, здатними до творчого мислення, робити свідомий вибір, знаходити оптимальні шляхи вирішення будь-яких проблем.

Література:

1. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування особистості. – К., 1976.
2. Кравченко Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів на уроках української мови. – Початкова школа. – 2001. – № 5. – С.12-15.
3. Лозова В.І. Позанавчальна пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра // Управління школою. – 2003. – № 10 (22). – С.16 – 22.
4. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С.28.

Хавруняк К.А.*

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ**

У статті йдеться про формування комунікативної компетентності учнів за допомогою технології розвитку критичного мислення, де автор підкреслює важливість вироблення даної компетентності на уроках української мови і подає власне бачення застосування методів і прийомів, що сприяють досягненню кращих результатів у навчанні.

Життя нашого суспільства змінюється під впливом різних факторів, ставлячи перед молодим поколінням все складніші вимоги до комфортного адаптування у дорослому суспільстві. Пошук свого місця в житті, задоволення моральних та матеріальних потреб вимагають від школяра дедалі більше зусиль і компетенцій.

Концепція 11-річної освіти передбачає переорієнтацію змісту навчання на формування основних компетентностей, оволодіння якими допоможе учням усвідомлювати реалії життя і знаходити шляхи розв'язання проблем. Серед них своєю важливістю та необхідністю виділяється комунікативна. За А.Хуторським [7, с.63], комунікативна компетенція включає:

- уміння представити себе усно і письмово, письмово написати анкету, заяву, резюме, лист, привітання тощо;
- уміння представити свій клас, школу, країну в ситуаціях міжкультурного спілкування, у режимі діалогу культур, використовувати з цією метою знання іноземних мов;
- володіння способами взаємодії з оточуючими і віддаленими людьми і подіями; уміння виступити з повідомленням, поставити питання, коректно вести діалог;
- володіння способами співпраці в групах; прийомами дій у ситуаціях спілкування; уміння шукати і знаходити компроміси;
- володіння позитивними навичками спілкування в полі-

*Хавруняк К.А.